

Předměty o přírodě a společnosti

(Mgr. Iva Frýzová)

Předměty učení o přírodě a společnosti mají v našem školství mnohaletou tradici. V podstatě již J.A. Komenský požadoval, aby se žáci seznamovali s živými i neživými složkami přírody a to především pomocí smyslů, pozorováním přírodních jevů a hledáním souvislostí mezi nimi. Postupně se měnily nejen názvy předmětů učení o přírodě (Prvouka, Vlastivěda, Přírodověda, Člověk a jeho svět) a v souvislosti s technickým pokrokem také používané didaktické prostředky. Změnil se však především obsah předmětů, neustále aktualizovaný o vědecké poznání, ale také směrem k uniformitě vzdělávacího obsahu. (Fabiánová, 1996)

Tyto snahy o vědeckou aktuálnost a jednotnost vedly k tomu, že učivo předmětů o přírodě a společnosti na 1. stupni ZŠ bylo z hlediska pojmů velmi rozsáhlé, předávalo hotové vědecké poznatky již přímo zasazené do vědeckého systému, výuka jednotlivých vědeckých disciplín byla od sebe násilně oddělena a nerespektovala regionální zvláštnosti působiště školy. V dobré snaze „naučit co nejvíce“ se často sklouzávalo k pouhému pamatování pojmů a definic a ve výuce především k využívání učebnic, školních atlasů a hromadně distribuovaných obrazových pomůcek. Naopak rozvoj dovedností umožňujících orientaci v problémech a nových situacích, ale také působení na postoje žáků se ocitlo na okraji pozornosti učitelů.

1 Předměty učení o přírodě a společnosti

Předměty o přírodě a společnosti byly před reformou danou RVP pro ZV vyučovány pod názvy Prvouka, Přírodověda a Vlastivěda. I dnes je možné vyučovat předměty vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět pod těmito tradičními názvy, avšak některá – zvláště prakticky zaměřená témata – byla přesunuta do vzdělávací oblasti Člověk a svět práce – tedy nejčastěji Pracovní výchovy.

RVP pro ZV umožňuje jednotlivým školám pojmenovat předměty učení o přírodě a společnosti libovolnými názvy. Je také věcí dané školy, zda se rozhodne v druhém období zařadit dva samostatné předměty (jeden

přírodovědného a druhý sociálněvědního obsahu) nebo je vyučovat jako předmět jeden (integrující poznatky sociálněvědní i přírodovědné). Této praxi se již také přizpůsobila nakladatelství vydávající učebnice. Pro vzdělávací oblast Člověk a jeho svět jsou dostupné učebnice jak pod tradičními názvy Prvouka, Přírodověda, Vlastivěda, ale také Člověk a svět, Člověk a jeho svět, Příroda, Společnost a další. Vždy však s dodatkem, že se jedná o učebnice pro danou vzdělávací oblast.

ÚKOL PRO VÁS:

- 1) Zjistěte, jak se jmenují předměty o přírodě a společnosti vyučované na vaší škole/škole (kde realizujete pedagogickou praxi).
- 2) Zjistěte, jaké názvy mají učebnice, které žáci na vaší škole (škole, kde realizujete praxi) používají ve výuce předmětů o přírodě a společnosti.

2 Výchovně vzdělávací cíle předmětů učení o přírodě a společnosti

Obecným cílem výchovy a vzdělávání na 1. stupni je **mnohostranný rozvoj osobnosti dítěte**. K naplňování tohoto cíle dochází přes rozvoj klíčových kompetencí (RVP pro ZV – kapitola 4, strany 14 – 17) v rámci každého předmětu vyučovaného na ZŠ.

Předměty učení o přírodě a společnosti jsou specifické nejen v obsahu učiva a tématech, které pokrývají, ale také ve využívání některých výukových forem a metod.

2.1 Klíčové kompetence

- **Kompetence k učení a kompetence k řešení problémů**

Předměty o přírodě a společnosti umožňují žákům **získávat poznatky z různých informačních zdrojů** a při jejich získávání **využívat různé metody** (na základě experimentů, pozorování, prací s atlasy, určovacími klíči, vyhledáváním v textech nejen učebnicových, ale také encyklopediích, populárně naučné literatuře, časopisech, na internetu a podobně). Tyto získané informace

mohou následně **třídit, porovnávat, zaznamenávat do grafů či tabulek a diskutovat o svých závěrech s ostatními.**

- **Kompetence komunikativní**

Mnohá **témata** zařazená do vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět **přímo souvisí s komunikací.** Jedná se především o chování a komunikaci v rámci různých životních rolí, ve kterých se žák nachází (já jako žák školy, já jako nakupující, já jako kamarád, já jako pacient u lékaře, ...), ale také rolích, do kterých by se žák mohl dostat (já jako účastník dopravní nehody, ...) Při výuce těchto témat se často využívají metody pracující s postoji a emocemi žáků jako jsou vyprávění a dramatizace.

Při výuce předmětů učení o přírodě a společnosti se také nabízí časté využívání skupinové či párové formy výuky, při které žáci **spolupracují** na řešení problému a výsledky následně **prezentují** ostatním ať už v podobě krátkého referátu, plakátu, zprávy a podobně.

- **Kompetence sociální a personální, kompetence občanská**

Opět mnohá **témata** zařazená do vzdělávací oblasti **přímo souvisí** s těmito kompetencemi. Uvědomění si sebe sama v různých sociálních rolích, chování k ostatním lidem (ať už vrstevníkům, sociálním skupinám či členům nejrůznějších minorit), respektování jejich jedinečnosti a odlišnosti. Chápání sebe jako jedinečné osobnosti včetně určitých osobních kvalit i nedostatků.

Uvědomění si norem, pravidel (a zákonů), které vychází z naší kultury a jimiž se řídí naše společnost. Znalost historických událostí významných pro utváření kultury a zákonů našeho státu, ale i aktuálního stavu naší společnosti a výhledy do budoucnosti zvláště z environmentálního pohledu.

Samotné získávání informací z dané problematiky však nestačí k osvojení si výše zmíněných kompetencí. Právě zde je možné a také přínosné, **využití regionu školy**, jeho zvláštností a jedinečností. Lze využívat nejrůznějších výukových metod, jako jsou **beseda, práce s populárně naučnou literaturou zaměřenou na region školy, pozorování, exkurze** a další. Nabízí se také realizace různých **projektů** zaměřených na poznávání regionu bydliště a jeho obyvatel. Mnohdy se téma (nejen) pro projektovou výuku objeví zcela

neočekávaně na základě nějaké události v regionu, jako např. výročí založení školy, volby do obecního zastupitelstva, živelná pohroma a pod.

- **Kompetence pracovní**

Lidé a jejich práce, význam práce, úcta k práci ostatních patří **přímo** mezi **témata** probíraná ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět. Ve výuce na prvním stupni lze využít škálu dovednostně-praktických metod jako provádění **experimentů, práce s nejrůznějšími měřidly a pomůckami, manipulace s přírodninami a pod.**

A v neposlední řadě sem patří témata zařazená do vzdělávací oblasti Člověk a svět práce (pěstivelské práce, příprava pokrmů, ...). Přímo souvisí s nábivkem pracovních dovedností a návyků, což vede k rozvoji této kompetence.

2.2 Cílové zaměření – obecné cíle vzdělávání o přírodě a společnosti

ÚKOL PRO VÁS:

Pročtěte si, jak je formulováno cílové zaměření vzdělávacích oblastí Člověk a jeho svět a Člověk a svět práce.

a) Rozhodněte, zda jsou cíle formulovány jako

- **výčet znalostí, které by si žáci měli osvojit**
- **výčet dovedností, které by si žáci měli osvojit**
- **výčet postojů, se kterými by se žáci měli ztotožnit**

b) Najděte shodné cíle vzdělávacích oblastí Člověk a jeho svět, Člověk a svět práce

Cílové zaměření vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět

Vzdělávání v dané vzdělávací oblasti směřuje k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí tím, že vede žáka k:

- utváření pracovních návyků v jednoduché samostatné i týmové činnosti
- orientaci ve světě informací a k časovému a místním propojování historických, zeměpisných a kulturních informací
- rozšiřování slovní zásoby v osvojovaných tématech, k pojmenovávání pozorovaných skutečností a k jejich zachycení ve vlastních projevech, názorech a výtvorech

- poznávání a chápání rozdílů mezi lidmi, ke kulturnímu a tolerantnímu chování a jednání na základě společně vytvořených a přijatých nebo obecně uplatňovaných pravidel soužití, k plnění povinností a společných úkolů
- samostatnému a sebevědomému vystupování a jednání, k efektivní, bezproblémové a bezkonfliktní komunikaci i v méně běžných situacích, k poznávání a ovlivňování své jedinečnosti (možností a limitů)
- utváření ohleduplného vztahu k přírodě i kulturním výtvorům a k hledání možností aktivního uplatnění při jejich ochraně
- přirozenému vyjadřování pozitivních citů ve vztahu k sobě i okolnímu prostředí
- objevování a poznávání všeho, co jej zajímá, co se mu líbí a v čem by v budoucnu mohl uspět
- poznávání podstaty zdraví i příčin nemocí, k upevňování preventivního chování, účelného rozhodování a jednání v různých situacích ohrožení vlastního zdraví a bezpečnosti i zdraví a bezpečnosti druhých

Cílové zaměření vzdělávací oblasti Člověk a svět práce

Vzdělávání v této vzdělávací oblasti směřuje k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí žáků tím, že vede žáky k:

- pozitivnímu vztahu k práci a k odpovědnosti za kvalitu svých i společných výsledků práce
- osvojení základních pracovních dovedností a návyků z různých pracovních oblastí, k organizaci a plánování práce a k používání vhodných nástrojů, nářadí a pomůcek při práci i v běžném životě
- vytrvalosti a soustavnosti při plnění zadaných úkolů, k uplatňování tvořivosti a vlastních nápadů při pracovní činnosti a k vynakládání úsilí na dosažení kvalitního výsledku
- poznání, že technika jako významná součást lidské kultury je vždy úzce spojena s pracovní činností člověka
- autentickému a objektivnímu poznávání okolního světa, k potřebné sebedůvěře, k novému postoji a hodnotám ve vztahu k práci člověka, technice a životnímu prostředí

- chápání práce a pracovní činnosti jako příležitosti k seberealizaci, sebeaktualizaci a k rozvíjení podnikatelského myšlení
- orientaci v různých oborech lidské činnosti, formách fyzické a duševní práce a osvojení potřebných poznatků a dovedností významných pro možnost uplatnění, pro volbu vlastního profesního zaměření a pro další životní a profesní orientaci

2.3 Tematické okruhy

ÚKOL PRO VÁS:

Pročtěte si očekávané výstupy a výčet učiva vzdělávacích oblastí **Člověk a jeho svět** a **Člověk a svět práce** a rozhodněte:

- a) které z očekávaných výstupů obou vzdělávacích oblastí se vzájemně doplňují
- b) která témata obou vzdělávacích oblastí by se dala vhodně propojit

Tematické okruhy vzdělávací oblasti **Člověk a jeho svět**

Veškerá témata probíraná v rámci vzdělávací oblasti **Člověk a jeho svět** jsou rozdělena do 5 tematických okruhů. Pro každý tematický okruh jsou definovány očekávané výstupy pro 1. a 2. období (tedy cíle, kterých by žáci měli dosáhnout) a také velmi obecně učivo, skrze které by se tyto cíle měly naplňovat.

Na rozdíl od pevně daných osnov, které přesně definovaly cíle k jednotlivým tématům pro konkrétní ročníky, RVP pro ZV ponechává stanovení těchto konkrétních cílů v kompetenci jednotlivých škol – tedy školních vzdělávacích programech.

Místo, kde žijeme

Očekávané výstupy – 1. období

Žák vyznačí v jednoduchém plánu místo svého bydliště a školy, cestu na určené místo a rozliší možná nebezpečí v nejbližším okolí začlenění svou obec (město) do příslušného kraje a obslužného centra ČR, pozoruje a popíše změny v nejbližším okolí, obci (městě) rozliší přírodní a umělé prvky v okolní krajině a vyjádří různými způsoby její estetické hodnoty a rozmanitost

Očekávané výstupy – 2. období

Žák určí a vysvětlí polohu svého bydliště nebo pobytu vzhledem ke krajině a státu určí světové strany v přírodě i podle mapy, orientuje se podle nich a řídí se podle zásad bezpečného pohybu a pobytu v přírodě rozlišuje mezi náčrt, plány a základními typy map; vyhledává jednoduché údaje o přírodních podmínkách a sídlištích lidí na mapách naší republiky, Evropy a polokouli vyhledá typické regionální zvláštnosti přírody, osídlení, hospodářství a kultury, jednoduchým způsobem posoudí jejich význam z hlediska přírodního, historického, politického, správního a vlastnického zprostředkuje ostatním zkušenosti, zážitky a zajímavosti z vlastních cest a porovná způsob života a přírodu v naší vlasti i v jiných zemích rozlišuje hlavní orgány státní moci a některé jejich zástupce, symboly našeho státu a jejich význam

Učivo

- **domov** – prostředí domova, orientace v místě bydliště
- **škola** – prostředí školy, činnosti ve škole, okolí školy, bezpečná cesta do školy
- **obec (město), místní krajina** – její části, poloha v krajině, minulost a současnost obce (města), význačné budovy, dopravní síť
- **okolní krajina (místní oblast, region)** – zemský povrch a jeho tvary, vodstvo na pevnině, rozšíření půd, rostlinstva a živočichů, vliv krajiny na život lidí, působení lidí na krajinu a životní prostředí, orientační body a linie, světové strany
- **regiony ČR** – Praha a vybrané oblasti ČR, surovinové zdroje, výroba, služby a obchod
- **naše vlast** – domov, krajina, národ, základy státního zřízení a politického systému ČR, státní správa a samospráva, státní symboly
- **Evropa a svět** – kontinenty, evropské státy, EU, cestování
- **mapy obecně zeměpisné a tematické** – obsah, grafika, vysvětlivky

Lidé kolem nás

Očekávané výstupy – 1. období

Žák rozlišuje blízké příbuzenské vztahy v rodině, role rodinných příslušníků a vztahy mezi nimi odvodí význam a potřebu různých povolání a

pracovních činností projevuje toleranci k přirozeným odlišnostem spolužáků, jejich přednostem i nedostatkům

Očekávané výstupy – 2. období

Žák vyjádří na základě vlastních zkušeností základní vztahy mezi lidmi, vyvodí a dodržuje pravidla pro soužití ve škole, mezi chlapci a dívkami, v rodině, v obci (městě) rozlišuje základní rozdíly mezi jednotlivci, obhájí při konkrétních činnostech své názory, popřípadě připustí svůj omyl, dohodne se na společném postupu a řešení se spolužáky rozpozná ve svém okolí jednání a chování, která se už tolerovat nemohou a která porušují základní lidská práva nebo demokratické principy orientuje se v základních formách vlastnictví; používá peníze v běžných situacích poukáže v nejbližším společenském a přírodním prostředí na změny a některé problémy a navrhne možnosti zlepšení životního prostředí obce (města)

Učivo

- **rodina** – postavení jedince v rodině, role členů rodiny, příbuzenské a mezigenerační vztahy, život a funkce rodiny, práce fyzická a duševní, zaměstnání
- **soužití lidí** – mezilidské vztahy, komunikace, obchod, firmy, zájmové spolky, politické strany, církve, pomoc nemocným, sociálně slabým, společný „evropský dům“
- **chování lidí** – vlastnosti lidí, pravidla slušného chování, principy demokracie
- **právo a spravedlnost** – základní lidská práva a práva dítěte, práva a povinnosti žáků školy, protiprávní jednání, právní ochrana občanů a majetku, soukromého vlastnictví, duševních hodnot
- **vlastnictví** – soukromé, veřejné, osobní, společné; hmotný a nehmotný majetek; peníze
- **kultura** – podoby a projevy kultury, kulturní instituce, masová kultura a subkultura
- **základní globální problémy** – významné sociální problémy, problémy konzumní společnosti, nesnášenlivost mezi lidmi, globální problémy přírodního prostředí

Lidé a čas

Očekávané výstupy – 1. období

Žák využívá časové údaje při řešení různých situací v denním životě, rozlišuje děj v minulosti, přítomnosti a budoucnosti, pojmenuje některé rodáky, kulturní či historické památky, významné události regionu, interpretuje některé pověsti nebo báje spjaté s místem, v němž žije,

- uplatňuje elementární poznatky o sobě, o rodině a činnostech člověka, o lidské společnosti, soužití, zvycích a o práci lidí; na příkladech porovnává minulost a současnost

Očekávané výstupy – 2. období

Žák pracuje s časovými údaji a využívá zjištěných údajů k pochopení vztahů mezi ději a mezi jevy, • využívá archivů, knihoven, sbírek muzeí a galerií jako informačních zdrojů pro pochopení minulosti; zdůvodní základní význam chráněných částí přírody, nemovitých i movitých kulturních památek, rozeznává současné a minulé a orientuje se v hlavních reáliích minulosti a současnosti naší vlasti s využitím regionálních specifik

srovnává a hodnotí na vybraných ukázkách způsob života a práce předků na našem území v minulosti a současnosti s využitím regionálních specifik, objasní historické důvody pro zařazení státních svátků a významných dnů

Učivo

- **orientace v čase a časový řád** – určování času, čas jako fyzikální veličina, dějiny jako časový sled událostí, kalendáře, letopočet, generace, režim dne, roční období
- **současnost a minulost v našem životě** – proměny způsobu života, bydlení, předměty denní potřeby, průběh lidského života, státní svátky a významné dny
- **regionální památky** – péče o památky, lidé a obory zkoumající minulost
- **báje, mýty, pověsti** – minulost kraje a předků, domov, vlast, rodný kraj

Rozmanitost přírody

Očekávané výstupy – 1. období

Žák pozoruje, popíše a porovná viditelné proměny v přírodě v jednotlivých ročních obdobích, roztřídí některé přírodniny podle

nápadných určujících znaků, uvede příklady výskytu organismů ve známé lokalitě, provádí jednoduché pokusy u skupiny známých látek, určuje jejich společné a rozdílné vlastnosti a změří základní veličiny pomocí jednoduchých nástrojů a přístrojů

Očekávané výstupy – 2. období

Žák objevuje a zjišťuje propojenost prvků živé a neživé přírody, princip rovnováhy přírody a nachází souvislosti mezi konečným vzhledem přírody a činností člověka,

vysvětlí na základě elementárních poznatků o Zemi jako součásti vesmíru souvislost s rozdělením času a střídáním ročních období, zkoumá základní společenstva ve vybraných lokalitách regionů, zdůvodní podstatné vzájemné vztahy mezi organismy a nachází shody a rozdíly v přizpůsobení organismů prostředí, porovnává na základě pozorování základní projevy života na konkrétních organismech, prakticky třídí organismy do známých skupin, využívá k tomu i jednoduché klíče a atlas, •zhodnotí některé konkrétní činnosti člověka v přírodě a rozlišuje aktivity, které mohou prostředí i zdraví člověka podporovat nebo poškozovat, •založí jednoduchý pokus, naplánuje a zdůvodní postup, vyhodnotí a vysvětlí výsledky pokusu

Učivo

- **látky a jejich vlastnosti** – třídění látek, změny látek a skupenství, vlastnosti, porovnávání látek a měření veličin s praktickým užíváním základních jednotek
- **voda a vzduch** – výskyt, vlastnosti a formy vody, oběh vody v přírodě, vlastnosti, složení, proudění vzduchu, význam pro život
- **nerosty a horniny, půda** – některé hospodářsky významné horniny a nerosty, zvětrávání, vznik půdy a její význam
- **Vesmír a Země** – sluneční soustava, den a noc, roční období
- **rostliny, houby, živočichové** – znaky života, životní potřeby a projevy, průběh a způsob života, výživa, stavba těla u některých nejznámějších druhů, význam v přírodě a pro člověka
- **životní podmínky** – rozmanitost podmínek života na Zemi; význam ovzduší, vodstva, půd, rostlinstva a živočišstva na Zemi; podnebí a počasí

- **rovnováha v přírodě** – význam, vzájemné vztahy mezi organismy, základní společenstva
- **ohleduplné chování k přírodě a ochrana přírody** – odpovědnost lidí, ochrana a tvorba životního prostředí, ochrana rostlin a živočichů, likvidace odpadů, živelné pohromy a ekologické katastrofy

Člověk a jeho zdraví

Očekávané výstupy – 1. období

Žák uplatňuje základní hygienické, režimové a jiné zdravotně preventivní návyky s využitím elementárních znalostí o lidském těle; projevuje vhodným chováním a činnostmi vztah ke zdraví, • dodržuje zásady bezpečného chování tak, aby neohrožoval zdraví své a zdraví jiných, chová se obezřetně při setkání s neznámými jedinci, odmítne komunikaci, která je mu nepříjemná; v případě potřeby požádá o pomoc pro sebe i pro jiné dítě, uplatňuje základní pravidla účastníků silničního provozu, reaguje adekvátně na pokyny dospělých při mimořádných událostech

Očekávané výstupy – 2. období

Žák využívá poznatků o lidském těle k vysvětlení základních funkcí jednotlivých orgánových soustav a podpoře vlastního zdravého způsobu života, rozlišuje jednotlivé etapy lidského života a orientuje se ve vývoji dítěte před a po jeho narození, účelně plánuje svůj čas pro učení, práci, zábavu a odpočinek podle vlastních potřeb s ohledem na oprávněné nároky jiných osob, uplatňuje účelné způsoby chování v situacích ohrožujících zdraví a v modelových situacích simulujících mimořádné události, předvede v modelových situacích osvojené jednoduché způsoby odmítání návykových látek, uplatňuje základní dovednosti a návyky související s podporou zdraví a jeho preventivní ochranou, ošetří drobná poranění a zajistí lékařskou pomoc, uplatňuje ohleduplné chování k druhému pohlaví a orientuje se v bezpečných způsobech sexuálního chování mezi chlapci a děvčaty v daném věku

Učivo

- **lidské tělo** – životní potřeby a projevy, základní stavba a funkce, pohlavní rozdíly mezi mužem a ženou, základy lidské reprodukce, vývoj jedince

- **partnerství, rodičovství, základy sexuální výchovy** – rodina a partnerství, biologické a psychické změny v dospívání, etická stránka sexuality, HIV/AIDS (cesty přenosu)
- **péče o zdraví, zdravá výživa** – denní režim, pitný režim, pohybový režim, zdravá strava; nemoc, drobné úrazy a poranění, první pomoc, úrazová zábrana; osobní, intimní a duševní hygiena – stres a jeho rizika; reklamní vlivy
- **návykové látky a zdraví** – odmítání návykových látek, hrací automaty a počítače
- **osobní bezpečí** – bezpečné chování v rizikovém prostředí, bezpečné chování v silničním provozu v roli chodce a cyklisty, krizové situace (šikana, týrání, sexuální zneužívání atd.), brutalita a jiné formy násilí v médiích, služby odborné pomoci
- **situace hromadného ohrožení**

Tematické okruhy vzdělávací oblasti Člověk a svět práce

Práce s drobným materiálem

Očekávané výstupy – 1. období

žák vytváří jednoduchými postupy různé předměty z tradičních i netradičních materiálů, pracuje podle slovního návodu a předlohy

Očekávané výstupy – 2. období

žák vytváří přiměřenými pracovními operacemi a postupy na základě své představivosti různé výrobky z daného materiálu, využívá při tvořivých činnostech s různým materiálem prvky lidových tradic, volí vhodné pracovní pomůcky, nástroje a náčiní vzhledem k použitému materiálu

Učivo

- vlastnosti materiálu (přírodniny, modelovací hmota, papír a karton, textil, drát, fólie aj.)
- pracovní pomůcky a nástroje – funkce a využití
- jednoduché pracovní operace a postupy, organizace práce
- lidové zvyky, tradice, řemesla

Konstrukční činnosti

Očekávané výstupy – 1. období

žák zvládá elementární dovednosti a činnosti při práci se stavebnicemi

Očekávané výstupy – 2. období

žák provádí při práci se stavebnicemi jednoduchou montáž a demontáž, pracuje podle slovního návodu, předlohy, jednoduchého náčrtu

Učivo

- **stavebnice** (plošné, prostorové, konstrukční), **sestavování modelů**
- **práce s návodem, předlohou, jednoduchým náčrtem**

Pěstitelské práce

Očekávané výstupy – 1. období

žák provádí pozorování přírody, zaznamená a zhodnotí výsledky pozorování, pečuje o nenáročné rostliny

Očekávané výstupy – 2. období

žák provádí jednoduché pěstitelské činnosti, samostatně vede pěstitelské pokusy a pozorování, ošetřuje a pěstuje podle daných zásad pokojové i jiné rostliny, volí podle druhu pěstitelských činností správné pomůcky, nástroje a náčiní

Učivo

- **základní podmínky pro pěstování rostlin, půda a její zpracování, výživa rostlin, osivo**
- **pěstování rostlin ze semen v místnosti, na zahradě** (okrasné rostliny, léčivky, koření, zelenina aj.)
- **pěstování pokojových rostlin**
- **rostliny jedovaté, rostliny jako drogy, alergie**

Příprava pokrmů

Očekávané výstupy – 1. období

žák připraví tabuli pro jednoduché stolování, chová se vhodně při stolování

Očekávané výstupy – 2. období

žák orientuje se v základním vybavení kuchyně, připraví samostatně jednoduchý pokrm, dodržuje pravidla správného stolování a společenského chování

Učivo

- **základní vybavení kuchyně**
- **výběr, nákup a skladování potravin**
- **jednoduchá úprava stolu, pravidla správného stolování**
- **technika v kuchyni – historie a význam**"Průřezová témata reprezentují v

RVP ZV okruhy aktuálních problémů současného světa a stávají se významnou a nedílnou součástí základního vzdělávání. Jsou důležitým formativním prvkem základního vzdělávání, vytvářejí příležitosti pro individuální uplatnění žáků i pro jejich vzájemnou spolupráci a pomáhají rozvíjet osobnost žáka především v oblasti postojů a hodnot."

Průřezová témata nemají vlastní hodinovou dotaci ani není určeno, ve kterém ročníku mají být zařazena. Přirozeně by měla prolínat výuku nejen na 1., ale také 2. stupni základní školy. Mohou se přirozeně prolínat různými předměty, případně integrovat jednotlivé obory (předměty) do tématických celků, které umožní žákům vytvořit si komplexní pohled na určitou problematiku a přispívají k rozvoji nejen klíčových kompetencí.

OSOBNOSTNÍ A SOCIÁLNÍ VÝCHOVA

Smyslem je pomáhat každému žákovi hledat vlastní cestu k životní spokojenosti založené na dobrých vztazích k sobě samému i k dalším lidem a světu.

Vzdělávací oblast **Člověk a jeho svět** lze naplňovat prostřednictvím témat směřujících k sebepoznání, zdravému sebepojetí, seberegulaci a k udržení psychického zdraví – psychohygieně, komunikaci, mezilidským vztahům.

VÝCHOVA DEMOKRATICKÉHO OBČANA

Průřezové téma **Výchova demokratického občana** má mezioborový a multikulturní charakter. Představuje syntézu hodnot, a to spravedlnosti, tolerance a odpovědnosti, v konkrétní rovině pak především rozvoj kritického myšlení, vědomí svých práv a povinností a porozumění demokratickému uspořádání společnosti a demokratickým způsobem řešení konfliktů a problémů.

Ve vzdělávací oblasti **Člověk a jeho svět** se uplatňuje v tématech zaměřených na vztah k domovu a vlasti.

VÝCHOVA K MYŠLENÍ V EVROPSKÝCH A GLOBÁLNÍCH SOUVISLOSTECH

Průřezové téma Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech akcentuje ve vzdělávání evropskou dimenzi, která podporuje globální myšlení a mezinárodní porozumění a jako princip prostupuje celým základním vzděláváním.

Ve vzdělávání se využívají zkušenosti a poznatky žáků z běžného života i mimořádných událostí v rodině, v obci a nejbližším okolí.

MULTIKULTURNÍ VÝCHOVA

Průřezové téma Multikulturní výchova v základním vzdělávání umožňuje žákům seznamovat se s rozmanitostí různých kultur, jejich tradicemi a hodnotami. Na pozadí této rozmanitosti si pak žáci mohou lépe uvědomovat i svoji vlastní kulturní identitu, tradice a hodnoty.

ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA

Environmentální výchova vede jedince k pochopení komplexnosti a složitosti vztahů člověka a životního prostředí, tj. k pochopení nezbytnosti postupného přechodu k udržitelnému rozvoji společnosti a k poznání významu odpovědnosti za jednání společnosti i každého jedince.

Ve vzdělávací oblasti **Člověk a jeho svět** poskytuje průřezové téma ucelený elementární pohled na okolní přírodu i prostředí. Učí pozorovat, citlivě vnímat a hodnotit

důsledky jednání lidí, přispívá k osvojování si základních dovedností a návyků aktivního odpovědného přístupu k prostředí v každodenním životě. V maximální míře využívá přímých kontaktů žáků s okolním prostředím a propojuje rozvíjení myšlení s výrazným ovlivňováním emocionální stránky osobnosti jedince.

MEDIÁLNÍ VÝCHOVA

Průřezové téma Mediální výchova v základním vzdělávání nabízí elementární poznatky

a dovednosti týkající se mediální komunikace a práce s médii. Pro uplatnění jednotlivce ve společnosti je důležité umět zpracovat, vyhodnotit a využít podněty, které přicházejí z okolního světa, což vyžaduje stále větší schopnost zpracovat, vyhodnotit a využít podněty přicházející z médií.

3. Principy ve výuce o přírodě a společnosti

Podobně jako ve výuce všech předmětů by měli učitelé dodržovat obecně platné didaktické principy (zásady) jako jsou princip komplexního rozvoje žákovy osobnosti, vědeckosti, individuálního přístupu k žákům, spojení teorie s praxí, uvědomělosti a aktivity, názornosti soustavnosti a přiměřenosti (Kurelová, 2002), případně další dle jiných autorů.

V učivu o přírodě a společnosti je nutno zohlednit také další, specifické principy:

Regionální princip – cíle a učivo by se mělo vztahovat na region školy/bydliště žáky. Stanovení cílů výuky by mělo zohledňovat region, stejně jako příkladů (ať už přírodnin, geografických jevů či historických památek) by měl vycházet z regionu. V neposlední řadě se afektivní cíle výuky lépe realizují na blízkém a známém.

Fenologický princip – pro poznávání přírody musíme počítat se změnami v přírodě. Pozorování změn v přírodě v průběhu roku, jejich příčiny a důsledky pro živé organismy patří mezi významné cíle na 1. stupni ZŠ. Bez uplatnění fenologického principu by se výuka stala pouze formální a pozorování bezprostřední by nahradilo pozorování zprostředkované pouze obrazy, fotografiemi či texty.

Princip aktuálnosti – v životě dítěte dochází ke změnám předvídatelným (např. růst zubů, pohlavní dospívání) i nepředvídatelným (např. živelná pohroma v obci). V každém období života dítěte jsou pro něj aktuální určité problémy, na které by měla výuka v předmětech o přírodě a společnosti reagovat plánovaným řazením určitých témat (např. prostředí školy v prvním ročníku, bezpečnost při jízdě na kole ve 3. - 4. ročníku, pohlavní dospívání ve 4. – 5. ročníku apod.)

4. Výchovně vzdělávací cíle jednotlivých vyučovacích hodin

Stanovení výchovně vzdělávacích cílů a dílčích cílů pro jednotlivé vyučovací hodiny, a tedy i konkrétních pojmů a dovedností, které by si žáci měli během výuky osvojit je plně v kompetenci učitele. Při jejich stanovování by měl učitel vycházet především ze **školního vzdělávacího programu** své školy, který je pro něj závazný a který v ideálním případě **respektuje regionální princip, fenologický princip a princip aktuálnosti, sociální prostředí, ze**

kterého pochází žáci školy, podmínky dané školy (školní zahrada, technické vybavení školy, ...) a **organizaci výuky na škole.**

Současně by učiteli měly být vodítkem **žakovské prekoncepty/žakovo pojetí učiva** odrážející předchozí zkušenosti žáků a jejich představy o přírodních i společenských dějích, případně obsahu jednotlivých pojmů. Učitel by měl **do jisté míry** při stanovování cílů **respektovat osobní zájmy žáků konkrétní třídy** a reagovat na **aktuální situace** ať již ve třídě (rivalita spolužáků, nový žák ve třídě, ...) nebo celospolečenské (volby, přírodní katastrofy, ...)

V neposlední řadě se ve stanovených cílech **odráží učitelovo pojetí výuky** – tedy které metody a formy výuky preferuje, který z přístupů a v jaké míře ve své výuce uplatňuje, jakým způsobem hodnotí účinnost výuky a podobně.

Většina učitelů primárního stupně se necítí dostatečně kompetentní ke stanovení konkrétních cílů výuky předmětů učení o přírodě a společnosti a zcela nebo částečně spoléhá na cíle dané používanými učebnicemi. Většina učebnicových řad dnes poskytuje učitelům maximální podporu při přípravě výuky a to jak stanovením obecných cílů k jednotlivým tématům v návaznosti na RVP pro ZV, stanovením konkrétních cílů jednotlivých vyučovacích hodin, podrobným popisem jednotlivých učebních úloh od fáze motivace přes expozici a případnou fixaci či aplikaci učiva. Text učebnice také obsahuje konkrétní pojmy a fakta, která by si žáci měli osvojit. Některé učebnice dokonce obsahují testy nebo sady otázek určené pro hodnocení žáků.

Přenášení "zodpovědnosti" na učebnice a jejich doslovné využívání při stanovení výukových cílů a přípravě výuky sebou nese hned několik problémů:

- a) Učebnice odrážejí pojetí výuky jednotlivých autorů učebnic a učitel se s nimi nemusí ve všech směrech ztotožnit.
- b) Autoři učebnic se velmi různí jak ve svém vzdělání (učitelé 1. stupně ZŠ i vysokoškolští učitelé), takže jak jazyk učebnice, ale i výběr pojmů, rozsah a odbornost informací a navržené učební úlohy se mohou v různých učebnicích stejného ročníku výrazně lišit.
- c) Učebnice jsou připravovány univerzálně pro celou Českou republiku, což ve většině neumožňuje využívání regionálních zvláštností a specifické zaměření školy.

ÚKOL PRO VÁS

Vyhledejte si školní vzdělávací program vaší školy a přečtěte si, jak jsou formulovány cíle k jednotlivým tématům vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět.

- a) Jsou formulovány spíše obecně jako v RVP pro ZV nebo konkrétně?
- b) Jsou mezi cíly i takové, které počítají se zvláštnostmi regionu školy nebo školy samotné?

Projděte si učebnice vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět pro jeden ročník od různých nakladatelství.

- a) Jak výrazně se liší témata obsažená v jednotlivých učebnicích daného ročníku?
- b) Která z učebnic daného ročníku používá mnoho nových odborných pojmů a která naopak nejméně?
- c) Která z učebnic daného ročníku předává žákům hotové informace a fakta a která z učebnic je naopak vede k vyhledávání informací a vlastnímu utváření závěrů?

Literatura:

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007. 126 s. [cit. 2011-12-18]. Dostupné na <http://www.msmt.cz/file/21592>

FABIÁNKOVÁ, B, HORKÁ H. Náměty do prvouky I. In *Náměty do prvouky I*. Brno: Paido, 1996. ISBN 80-85931-26-5.

KURELOVA, M. Didaktické zásady. In KALHOUS,Z., OBST,O. Školní didaktika, Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-253-X